



Landschapspark Zuidvleugel

Stedelijk landschap en groenblauwe structuur Zuid-Holland

provinciaal adviseur



ruimtelijke kwaliteit



in zuid-holland





Ongevraagd advies: Stedelijk landschap en groenblauwe structuur Zuid-Holland



HV-PAZH-06



4 juli 2018



foto voorzijde: Jeroen Bosch

Aanleiding

Binnen het beleid van de provincie Zuid-Holland heeft ruimtelijke kwaliteit inmiddels een stevige plek. Ruimtelijke kwaliteit is één van de vier rode draden in de visie Ruimte en Mobiliteit (VRM) in Zuid-Holland, de provinciale structuurvisie. Ik heb in mijn werkprogramma aangegeven dat een volgende stap, na de borging, volgens mij nu het breed in praktijk brengen van het aanwezige kwaliteitsbesef moet zijn. Om te beginnen in de urgente opgaven en transities.

Het regionaal ontwerp is hierin een belangrijk onderdeel. Deze schaal vormt bij uitstek de opgave voor de provincie. Het regionaal ontwerp biedt daarbij de kans om verschillende opgaven met een ruimtelijk raakvlak samen te brengen en kent een (ver)beeldende kracht.

In mijn werkprogramma heb ik een drietal, in mijn ogen actuele en urgente, opgaven aangedragen: het Landschap binnen de Randstad, Energie en Klimaat. Dit advies is het resultaat van het eerste thema van mijn werkprogramma: 'De Zuidelijke Randstad als landschapsstad'

Pleidooi

In de tijd van de Vinex, werd er parallel geïnvesteerd in verstedelijking en de leefomgeving. Het programma kende daarmee een soort dubbeldoelstelling en toonde het bewustzijn dat verdere verstedelijking vraagt om parallelle investeringen in de leefomgeving.

Het ruimtelijk beleid is na de VINEX gedecentraliseerd waarbij juist de provincies grote verantwoordelijkheden hebben gekregen op het vlak van verstedelijking én op het gebied van landschap. In de hedendaagse praktijk twee gescheiden beleidsvelden. Ik pleit ervoor nu er weer een grote opgave voor de woningbouw is, ook te investeren in landschap én leefomgeving. In mijn ogen is dat in hoge mate een publieke zaak en ook een publieke taak. Dat heeft mij ertoe gebracht om dit onderwerp in mijn werkprogramma te agenderen. Mijn beide voorgangers en ook de PAL hebben adviezen over investeringen in de recreatiegebieden, verbindingen tussen stad en land en een groenblauw netwerk uitgebracht, en naar mijn ervaring ontbreekt de juiste aandacht en een concrete agenda. In het licht van de komende woningbouwopgave is die opgave voor investeringen in groen en leefomgeving urgent.

Het vierde landschap: het Stadslandschap

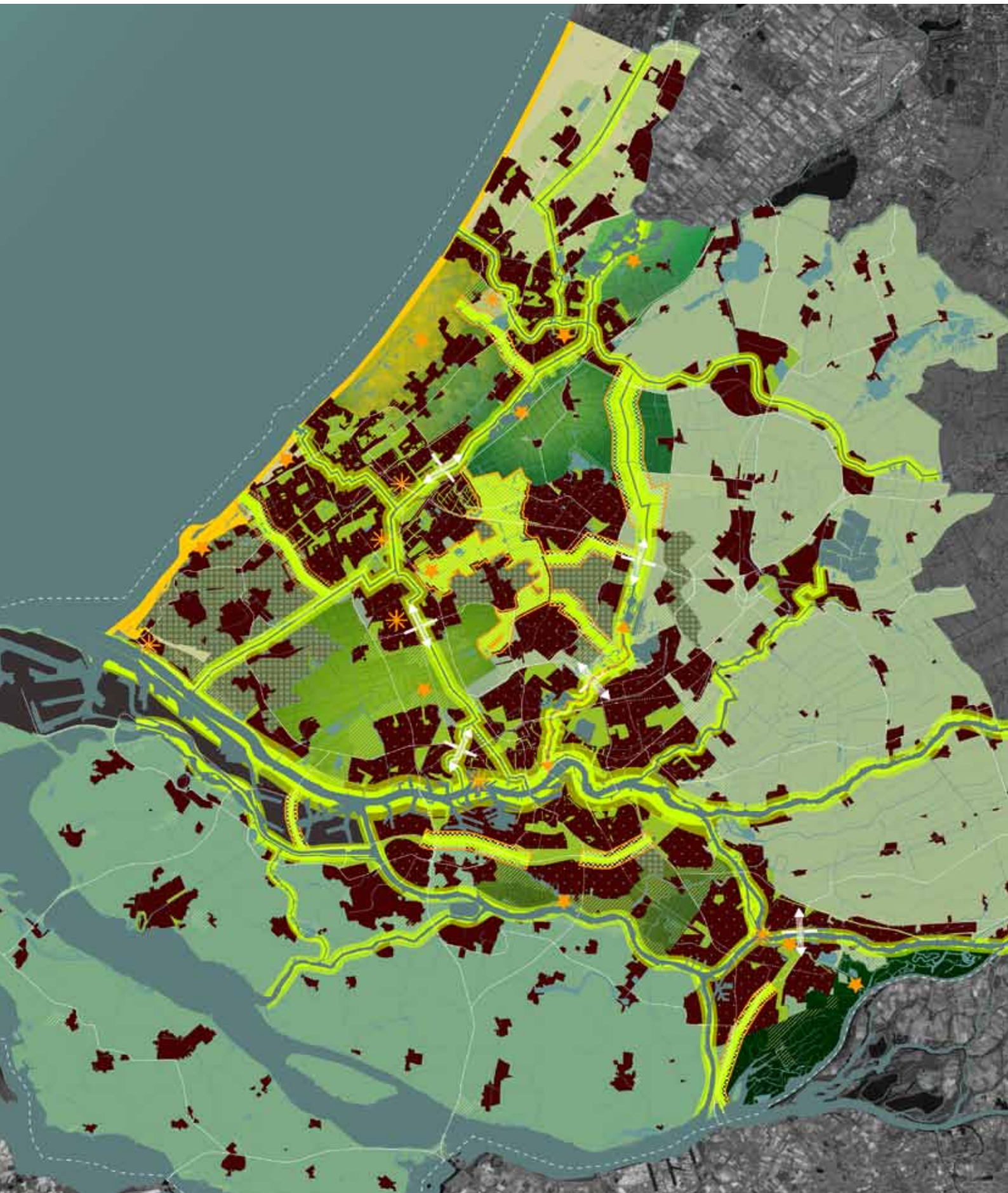
Naast de drie karakteristieke landschappen van Veen, Delta en Kust in Zuid-Holland is in de Hoogstedelijke Zone (VRM), de zone van Leiden tot Dordrecht, een vierde landschap ontstaan: het Stadslandschap. In dit landschap bestaan de klassieke tegenstelling tussen stad en ommeland niet meer. Woon- en werkbebouwing, parken, routes, randen, recreatiegebieden, weidegronden, natuur en wegen mengen zich in dit landschap met elkaar. De speelruimte is hier gering, alles zit dicht bij elkaar en is op elkaar van invloed. Dat maakt de opgave voor de ruimtelijke kwaliteit alleen maar groter en spannender. Alles wat we doen moet eigenlijk raak zijn.

Bij de komende woningbouwopgave gaat het niet alleen om de woningbouw maar om 'verstedelijking' en dus evenzeer om de leefomgeving, het groen, het landschap en de klimaatadaptatie. We hebben een visie met een nieuw wenkend perspectief nodig voor het stadslandschap van Zuid-Holland. Met een nieuwe Omgevingsvisie in de maak is het een kansrijk moment om de opgave voor het stadslandschap op de agenda te zetten en van een inhoudelijke legenda te voorzien.

Onderzoek

Om invulling te geven aan de visie op het stadslandschap van de provincie heb ik in 2017 in samenwerking met de afdeling Ruimte, Wonen en Bodem en de afdeling Water en Groen een verkenning laten uitvoeren naar 'Stedelijk landschap en groenblauwe structuur in Zuid-Holland'. De verkenning is het resultaat van een intensief werkproces. In samenspraak met een brede groep betrokken partijen (o.a. gemeenten, Waterschappen, Staatsbosbeheer, Rijkswaterstaat, ontwikkelaars) is gewerkt aan dit perspectief. Het resultaat (zie bijlage) is al op enkele plekken binnen en buiten het provinciehuis getoond en met Gedeputeerde Staten besproken.

Het idee van de groenblauwe hoofdstructuur heeft in gesprekken met Gedeputeerde Staten en een aantal regionale partners mogen rekenen op een positieve ontvangst. Gezien deze ontvangst heb ik het initiatief genomen voor een drietal voorbeelduitwerkingen. Deze uitwerkingen zijn opgesteld in samenwerking met verschillende partners: voor de Oude Rijn met Leiden, voor de Schie/Vliet met Den Haag en voor het Getijddepark met Dordrecht. Het doel van deze voorbeelduitwerkingen was om meer vat te krijgen op een mogelijk vervolg en op een uitvoeringsstrategie. Een gezamenlijke werksessie heeft daarbij geleid tot schetsmatige verkenningen van het netwerk binnen de drie regio's. Deze uitwerkingen zijn gebundeld in een kort verslag (zie bijlage).



Landschapspark Zuidvleugel (uit 'Verkenning stedelijk landschap en groenblauwe structuur Zuid-Holland', Marco Broekman c.s.

Verkenning stedelijk landschap en groenblauwe structuur

In het verleden heeft de provincie zich voornamelijk gericht op het behouden van de grote landschappen en het tegengaan van verstedelijking in de bufferzones. Ook is er veel geïnvesteerd in de aanleg van natuur- en recreatiegebieden. Wat zich binnen de stad afspeelde bleef het terrein van de gemeenten. Stad en land stonden op deze wijze vaak rug aan rug.

Het besef en inzicht groeit momenteel dat de buitenruimte in de steden en het landschap eromheen van groot belang zijn als vestigingsvoorwaarde voor bewoners en bedrijven. Ook zijn wij ons meer bewust van het belang van water en groen in en om de stad voor nieuwe opgaven als waterberging, hittestress en gezondheid.

Een frisse blik is nodig waarin stad en land niet langer elkaars tegenpolen zijn, maar elkaar versterken. De verkenning stedelijk landschap en groenblauwe structuur is vanuit dit vertrekpunt gemaakt.

Uitkomst

Uitkomst van de verkenning is een wenkend perspectief met de vorming van een 'Landschapspark Zuidvleugel' als belangrijk onderdeel voor verdere groei van de Zuidelijke Randstad.

Uit de verkenning blijkt dat het landschap in de hoogstedelijke zone van de provincie achterloopt in kwaliteit. Versnippering, verrommeling en sleetsheid komt regelmatig voor en zijn belangrijke bedreigingen voor het vestigingsklimaat. Onderzoeken laten zien dat het stedelijke landschap op veel plekken een lage waardering kent. Nieuwe 'landschapsvorming' is daarom een centrale uitdaging voor de versterking van de vestigingsvoorwaarde in de Zuidelijke Randstad. En dat op elke schaal, zeker ook regionaal.

Voor die regionale landschapsvorming zijn in de studie drie ontwerpconcepten getest. Daaruit komt een aanpak in de vorm van een landschapspark als best passende perspectief naar voren. Het Landschapspark Zuidvleugel bestaat uit drie lagen:

- de buitenlandschappen of grote landschappen (Veen, Delta, Kust)
- de binnenlandschappen of bufferzones uit de VRM (o.a. Midden-Delfland, landgoederenzone)
- de Groenblauwe hoofdstructuur.

De opbouw van de landschappelijke structuur in de Zuidelijke Randstad via drie lagen zoals aangegeven in de verkenning is vernieuwend. Twee van de drie grote landschappen zijn inmiddels Nationaal Park. Dat geeft een stevige bodem om deze verder uit te bouwen. De inzet op de bufferzones is vanuit de Provincie deels juridisch, de ontwikkeling is in de afgelopen jaren ondergebracht bij de Landschapstafels. De tafels bieden verschillende partijen een podium om hun inzet af te stemmen en de landschappen vanuit maatschappelijke initiatieven vorm te geven. Maar de vondst van de verkenning ligt in de introductie van de groenblauwe hoofdstructuur.

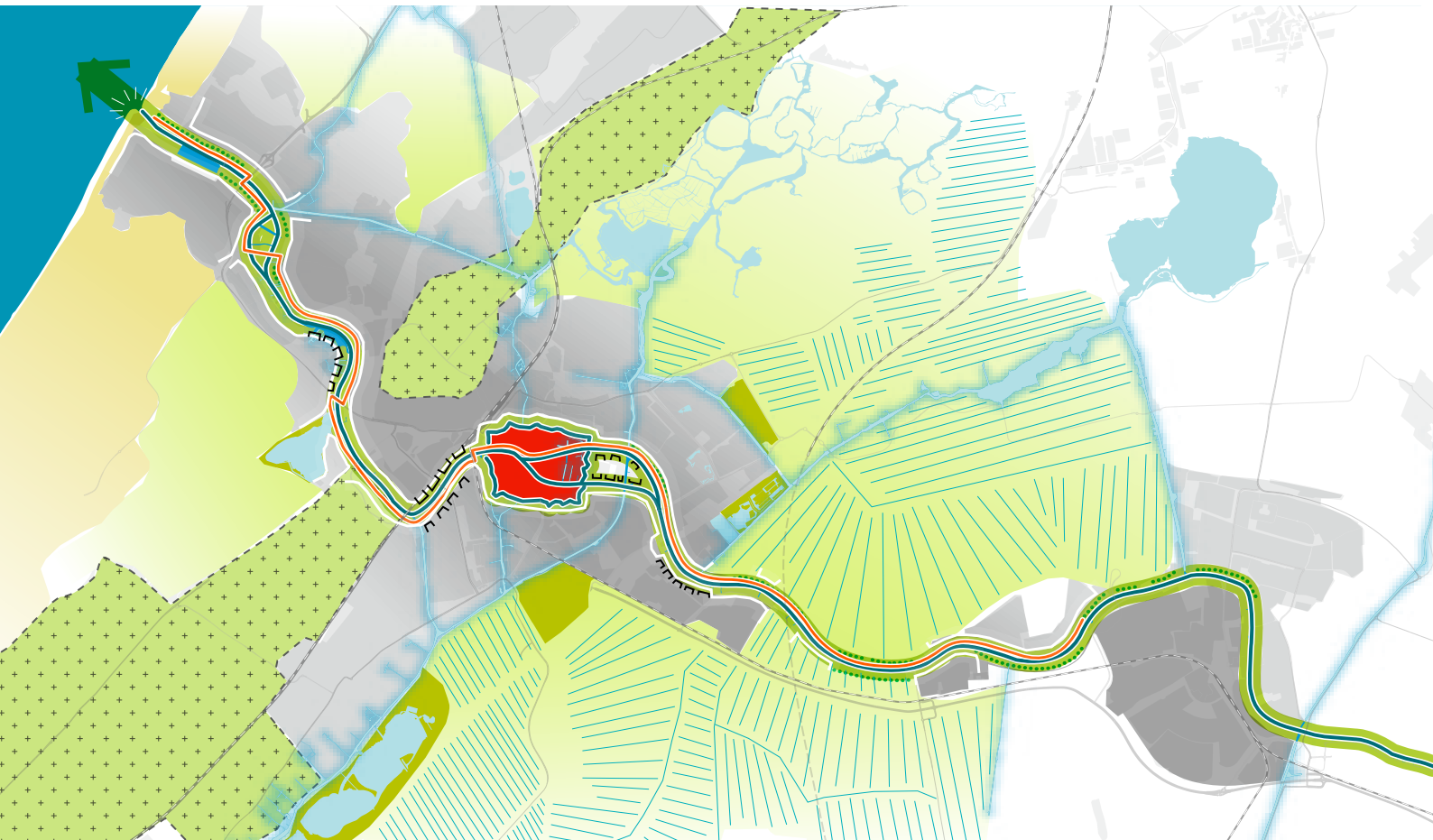
Groenblauwe hoofdstructuur

Deze hoofdstructuur krijgt in de studie terecht een belangrijke rol toegedicht, zij zorgt voor de nu vaak ontbrekende koppeling van stad en land en voor voorstellen ten aanzien van de groenstructuur in de steden. Dit onderwerp staat in de huidige VRM wel aangegeven maar heeft geen concrete agenda en invulling gekregen. Mijn voorganger heeft hier al een pleidooi voor gehouden en een advies over uitgebracht (Beter verbinden, nov. 2015).

De groenblauwe hoofdstructuur is de drager van het Landschapspark Zuidvleugel en wordt geografische gekoppeld aan het waterstelsel van Zuid-Holland. De studie schetst zes lijnen als kern van de structuur: Schie, Zweth, Vliet, Oude Rijn, Rotte en Maas-Merwede. De structuur vormt daarmee als het ware een netwerk van doorlopende lijnen. De zes aangegeven lijnen vormen in de opzet van het Landschapspark Zuidvleugel samenhangende regionale projecten. De rol van de hoofdstructuur is met name het scheppen van ruimtelijke samenhang en verbinding tussen stad en land evenals dat het een integratiekader geeft voor verschillende urgente opgaven: verstedelijking, gezondheid, leefomgeving en klimaatadaptatie.

Borgen

Met mijn advies beveel ik aan de Groenblauwe hoofdstructuur, als drager van het Landschapspark Zuidvleugel, in de komende tijd in het beleid te borgen. Veranker de ontwikkeling van een stevige groenblauwe structuur in de nieuwe Omgevingsvisie. Kijkend naar de provinciale koersnotitie, een opmaat naar de nieuwe Omgevingsvisie, zou de groenblauwe structuur vastgelegd moeten worden in een drietal 'concernopgaven': verstedelijking, rijke groenblauwe leefomgeving en klimaat adaptieve delta. Daarbij wil ik adviseren om ook de verdere uitwerking ter hand te nemen van de zes opgenomen lijnen. Dit kan in de vorm van een regioproject. De in de verkenning opgenomen spelregels zijn daarbij goed te gebruiken als richtsnoer.



Ruimtelijk concept Oude Rijn (uit 'Verslag kwartiermakersfase Landschapspark Zuidvleugel', Defacto)



Projectenkaart Oude Rijn (uit 'Verslag kwartiermakersfase Landschapspark Zuidvleugel', Defacto)

Voorbeelduitwerkingen

De keuze voor de drie voorbeelduitwerkingen van de Oude Rijn met Leiden, de Schie/Vliet met Den Haag en voor het Getijddepark met Dordrecht is gebaseerd op de actieve houding van de betrokken partners. Uitkomst van de voorbeelduitwerkingen zijn zes schetsen, twee per regio. De schetsen geven zicht op een regionaal ruimtelijk concept en een eerste reeks van kansrijke ingrepen en projecten. De uitwerkingen maken duidelijk dat de inzet voor elke regio maatwerk is. Ondanks een gemeenschappelijke thematiek op provinciaal niveau ontstaan door de geografische karakteristieken en de aanwezige opgaven andere uitwerkingen.

Uitkomsten

De *Oude Rijn* vormt het hart van de regio, mede door de concentratie van verstedelijking rondom de rivier. De Oude Rijn verandert steeds meer van een transportas naar een stedelijk recreatieve zone. De Oude Rijn heeft de potentie om uit te groeien tot de 'parkway' van de regio. Een groenblauwe 'parkway' die het achterland op een aantrekkelijke wijze met de kust verbindt. En die meerdere functies bedient zoals recreatie, ecologie, waterberging en eventueel (stads-)distributie.

De *Schie* van Rotterdam tot Delft en de *Vliet* van Delft tot Den Haag vormen de historische verbinding tussen de verschillende centra van deze steden. De centrale ligging en betekenis van de Schie en de Vliet kunnen beter worden benut. Ze kunnen worden gebruikt om de verschillende binnenstedelijke parken te verbinden met de recreatiegebieden en bufferzones van de regio. Of om de verschillende locaties (Binckhorst, Plaspoelpolder, Rijswijk-Buiten, Schieoever, A20-zone en M4H) te verbinden, die de komende jaren worden ontwikkeld. Tot slot kunnen de Schie en de Vliet zelf in kwaliteit en functionaliteit verbeteren.

De historische ligging aan de *Merwede*, de *Noord* en de *Oude Maas* biedt de Drechtsteden een fantastische uitgangspositie. Toch zijn de verschillen groot tussen de verschillende oevers. Enerzijds Dordrecht met haar oriëntatie op het water, anderzijds Zwijndrecht/Hendrik-Ido-Ambacht met een ligging achter de dijken. En tot slot de Noordoever, met Papendrecht, Sliedrecht en Hardinxveld, die een kralensnoer aan de dijk vormen. Door het gebied tussen de dijken van de Noord en de Merwede als een grootschalig getijdeland te zien waar ruimte is voor water, natuur, recreatie en waar watergebonden bedrijvigheid en innovatieve woonmilieus een plek krijgen ontstaat een etalage voor de Drechtsteden.

Sturing

De voorbeelduitwerkingen tonen een nauwe samenhang tussen de uiteenlopende opgaven voor verstedelijking, landschapsvorming, klimaatadaptatie en een recreatief netwerk. Daarbij staat telkens het gebied met zijn identiteit, karakteristieken en kansen centraal. De oplossing vraagt maatwerk, voor elke lijn afzonderlijk.

Ik wil daarbij een sterk pleidooi houden voor regioprojecten met een gebiedsgerichte en integrale aanpak. Een belangrijk aandachtspunt hierbij is de bestuurlijke inbedding en aansturing. Omdat een van de kernkwaliteiten van de groenblauwe structuur het sector overstijgende karakter is, is het voor een goed resultaat van belang dat dit element in de aansturing en de aanpak van de uitwerking voorop staat.

Streefbeeld

In alle werksessies kwam de behoefte aan een regionaal streefbeeld naar voren en een regierol van de provincie op het regionale schaalniveau. Ik zie voor de provincie hier niet alleen een procedurele, maar ook een inhoudelijke rol. De streefbeelden vormen een aanscherping van het ruimtelijke kwaliteitsbeleid en nadere uitwerking van en aanvulling op bijvoorbeeld de Gebiedsprofielen en de inzet van de Landschapstafels.

Het streefbeeld moet een gedeeld kwaliteitsbeeld zijn dat richting geeft aan de lokale uitwerking, met daarbij de regionale samenhang als meerwaarde. Het streefbeeld bestaat uit ruimte, gebruik, routes en functies in, aan en rond de verbindende lijnen van de Groenblauwe hoofdstructuur. De uitwerkingen in de drie pilots dienen daarbij als inspiratie. Ze zijn een eerste proeve van deze streefbeelden en dienen nader te worden aangescherpt en aangevuld. Bij het streefbeeld worden ook uitgangspunten en spelregels in beeld gebracht, bijvoorbeeld voor locatieontwikkeling. Aan het streefbeeld worden vervolgens acties en projecten gekoppeld. Zo ook de vraag naar een uitvoeringsparagraaf.

Advies

- De opbouw van het landschap in de centraal stedelijke zone in drie lagen - buitenlandschappen, binnenlandschappen en groenblauwe hoofdstructuur - is een sturend inzicht. Laat dit inzicht terugkeren in het omgevingsbeleid.
- De groenblauwe hoofdstructuur uit de verkenning is een belangrijk toevoeging voor de kwaliteit van het stadslandschap. Deze structuur zorgt voor de nu vaak ontbrekende koppeling van stad en land en biedt kans op een samenhangende uitwerking van verschillende grote opgaven. Ik stel voor om deze structuur op te nemen in de komende Omgevingsvisie.
- Veranker de ontwikkeling van een stevige groenblauwe hoofdstructuur in het ruimtelijk beleid en de projecten. Kijkend naar de 'Koersnotitie' voor de nieuwe Omgevingsvisie zou de structuur vastgelegd moeten worden in een drietal 'concernopgaven': verstedelijking, rijke groene leefomgeving en klimaatadaptatie.
- Ik beveel daarbij aan om de uitwerking ter hand te nemen van de zes in de structuur aangegeven lijnen – Schie, Vliet, Zweth, Rotte, Oude Rijn, Maas/Merwede - in de vorm van regioprojecten. De in de verkenning opgenomen spelregels kunnen daarbij worden gehanteerd als richtlijn.
- Belangrijk aandachtspunt voor de uitwerking is de bestuurlijke inbedding. Een van de kernkwaliteiten van de groenblauwe hoofdstructuur is het sector overstijgende karakter. Voor een goed resultaat is het van belang dat deze aanpak in de aansturing overeind blijft. De projecten kunnen een voorbeeld zijn voor een meer integrale en gebiedsgerichte aanpak.
- Neem als provincie daarbij de rol als regisseur en doe dit gezamenlijk met de regionale partners. Zet bij de projecten in op het opstellen van een 'streefbeeld' voor elk van de zes regio's.
- Dit streefbeeld moet koers geven aan de uitwerking. Het moet een met de regio gedeeld kwaliteitsbeeld zijn wat kleuring en principes voor de lijn benoemt, de samenhang tussen de verschillende en de bijbehorende spelregels voor de ingrepen vastlegt en een aanzet geeft voor een agenda middels door de formulering van inzet en projecten.

Bijlagen:

- Verkenning stedelijk landschap en groenblauwe structuur Zuid-Holland, Marco Broekman c.s, nov. 2017
- Verslag Landschapspark Zuidvleugel, kwartiermakersfase, Defacto, juni 2018



Harm Veenenbos

Zuid-Hollandplein 1
Postbus 90602
2509 LP Den Haag
t: (070) 441 68 06
e: h.veenbos@pzh.nl
website: www.pazh.nl

